

DZIAŁANIA SAMORZĄDU WOJEWÓDZTWA PODKARPACKIEGO NA RZECZ WDRAŻANIA KRAJOWEJ STRATEGII

*Zofia Kochan – Dyrektor Departamentu Rolnictwa, Geodezji i Gospodarki Mieniem
Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie*

Województwo Podkarpackie czynnie uczestniczy w kilku priorytetach i działaniach na rzecz rozwoju strategii. Jako jedyne w kraju od kilku lat prowadzi szeroką działalność związaną z realizacją działania 8.1 i 8.2 realizując w ramach własnych środków budżetowych „Podkarpacki Naturalny wypas”. Prowadzenie tych działań przekłada się na szerszy udział województwa w realizację innych powiązanych, tj: 7.1; 7.2; 12.1; 12.2; 13.1; 13.3; 14.2; 14.3; 14.4; 14.5

8.1 Podjęcie działań na rzecz promowania utrzymania zwierząt na użytkach zielonych oraz wykorzystania w pielęgnacji krajobrazu

Samorząd Województwa Podkarpackiego w latach 2012- 2016 realizował „Program aktywizacji gospodarczo-turystycznej województwa podkarpackiego poprzez promocję cennych przyrodniczo i krajobrazowo wskazanych terenów łąkowo – pastwiskowych z zachowaniem bioróżnorodności w oparciu o naturalny wypas” („Podkarpacki Naturalny Wypas”).

Stanowił on jedno z działań realizowanych w województwie podkarpackim na rzecz zrównoważonego rozwoju i ochrony najcenniejszych przyrodniczo i krajobrazowo terenów na Podkarpaciu.

Nadrzędnym celem Programu było zachowanie, ochrona oraz odtworzenie różnorodności biologicznej charakterystycznego krajobrazu, a także ochrona środowiska przyrodniczego w oparciu o wypas na terenie atrakcyjnym krajobrazowo i turystycznie.

Cele pośrednie realizowane były poprzez:

1. Pogodzenie działań na rzecz utrzymania i ochrony różnorodności biologicznej z wdrażaniem działań społeczno- ekonomicznych w regionie
2. Zachęcenie do podejmowania bądź kontynuacji gospodarowania na terenach trudnych do prowadzenia gospodarki rolnej poprzez:
 - przywrócenie ekstensywnego wypasu zwierząt na gruntach czasowo nieużytkowanych rolniczo co spowoduje przebudowę struktury krajobrazu,
 - utrzymanie wypasu na kompleksach trwałych użytków zielonych co pozwoli na zachowanie ginących zbiorowisk łąkowych, powstrzymanie sukcesji wtórnej i regenerację cennych zbiorowisk roślinnych.
3. Odbudowa lub budowa i utrzymanie obiektów architektury pasterskiej związanych z tradycyjnym wypasem.
4. Wzrost pogłowia zwierząt na terenach atrakcyjnych krajobrazowo i turystycznie, co przyniesie w konsekwencji przywrócenie i utrzymanie przestrzeni otwartego krajobrazu, a działania związane z pielęgnacją krajobrazu pozwolą utrzymać tradycyjny krajobraz kulturowy podkarpackiej wsi, zachowanie i ochronę gatunków endemicznych roślin oraz przywrócenie naturalnych terenów do działalności rolniczej i potwierdzi słuszność twierdzenia, że ochrona przyrody nie wyklucza prowadzenia gospodarki rolnej, a wręcz przeciwnie ekstensywne użytkowanie jest konieczne dla zachowania cennych walorów przyrodniczych i krajobrazowych.

Działania związane ze wzrostem pogłowia bydła są bardzo istotne, ponieważ w ostatnich latach stan pogłowia bydła utrzymuje tendencję spadkową.

Dodatkowe cele Programu stanowiły

- ochrona dziedzictwa kulturowego regionu,
- pielęgnowanie i podtrzymanie tradycji, zwyczajów i innych elementów kultury ludowej związanej z pasterstwem,
- rozwój rzemiosła i przetwórstwa produktów pochodzenia zwierzęcego,
- zwiększenie zatrudnienia dla mieszkańców regionu (usługi przewodnickie, noclegi, agroturystyka).

Realizacja dodatkowych celów przyczyniła się także do popularyzacji produktów i potraw mięsnych, w tym regionalnych specjalności, a także wpłynęła pozytywnie na rozwój turystyki oraz poszerzyła ofertę gospodarstw agroturystycznych i lokalnych restauracji, aktywizację społeczności, a przede wszystkim wzrost i wzmocnienie poczucia tożsamości mieszkańców i ich więzi emocjonalnej z regionem.

Z prowadzonych w latach 2012-2016 zestawień niezbędnych danych dotyczących realizacji założeń Programu wynika, iż kolejne lata jego realizacji przynosiły stopniowy wzrost w zakresie zwiększenia wypasanych terenów łąkowo – pastwiskowych, jak również wzrostu udziału zwierząt gospodarskich, które uczestniczyły w wypasie, co zostało przedstawione poniżej:

Rok realizacji założeń Programu	Łączna ilość terenów łąkowo – pastwiskowych, na których prowadzono wypas w ha	Łączna liczba zwierząt gospodarskich uczestniczących w wypasie w szt. fiz.	Łączna ilość <u>bydła</u> biorącego udział w wypasie w szt. fiz	Łączna ilość <u>koni</u> biorących udział w wypasie w szt. fiz	Łączna ilość <u>owiec</u> biorących udział w wypasie w szt. fiz	Łączna ilość <u>kóz</u> biorących udział w wypasie w szt. fiz	Łączna ilość <u>Jeleniowatych</u> biorących udział w wypasie w szt. fiz
1	2	3	4	5	6	7	8
2012	4 715,36	5 981	4 107	142	1 426	306	-
2013	6 808,66	9 180	6 126	168	2 297	599	-
2014	9 477,84	13 755	8 634	263	4 409	449	-
2015	11 851,44	15 752	10 142	377	3 918	603	712
2016	12 961,85	16 084	10 805	429	3 801	591	458

Dostrzegając pozytywne efekty pierwszej edycji, i bardzo dobry odbiór programu przez samych rolników do których pośrednio jest adresowany, podjęliśmy się opracowania i uruchomienia drugiej edycji programu na lata 2017-2020 z kwotą 10 mln 750 tys. zł. Ta edycja programu jest też odpowiedzią na alarmującą sytuację pszczelarstwa.

W programie oprócz prowadzenia wypasu zwierząt gospodarskich na terenach łąkowo – pastwiskowych przewidziane jest również propagowanie działań służących ochronie pszczół miodnych oraz utrzymaniu odpowiedniej liczby rodzin pszczelich w województwie dla właściwego zapylania upraw entomofilnych. Działania na rzecz pszczelarstwa cieszą się również dużym zainteresowaniem wśród mieszkańców Podkarpacia.

W celu prawidłowej realizacji programu prowadzono doradztwo i szkolenia z zakresu prawidłowej technologii produkcji bydła mięsnego na trwałych użytkach zielonych, oraz

odpowiedniego doboru ras do krzyżowania towarowego, warunki utrzymania oraz odpowiednie żywienie .(PODR Boguchwała)

8.2 Podjęcie działań na rzecz wykorzystania ras rodzimych w czynnej ochronie przyrody

W ramach realizacji założeń Programu Podkarpacki Naturalny Wypas prowadzony jest cykliczny monitoring przyrodniczy. Proces monitorowania związany jest z systematyczną obserwacją zmian zachodzących w ramach poszczególnych celów wytyczonych w Programie, przy czym największy nacisk położony jest na ocenę stanu siedlisk przyrodniczych, populacje rzadkich i zagrożonych gatunków roślin, różnorodność biologiczną. Monitoring prowadzony jest na stałych 21 polach badawczych, zlokalizowanych w obrębie wytypowanych terenów łąkowo – pastwiskowych przed i po przeprowadzonym wypasie (m.in. w miejscowościach: Ożenna, Brzezowa, Świątkowa Wielka, Wisłoczek, Polany, Mszana, Puławy, Odrzechowa, Wola Piotrowa, Średnie Wielkie, Krościenko, Czarna). Z przeprowadzonych działań monitoringowych sporządzany jest raport, który przekazywany jest do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie w wersji elektronicznej i papierowej.

Podsumowanie monitoringu - Wpływ wypasu na stan porostu pastwiskowego w latach 2012-2016:

Prowadzony monitoring przyrodniczy zbiorowisk roślinnych na terenach cennych przyrodniczo i krajobrazowo jednoznacznie dowodzi korzystnego wpływu ekstensywnego użytkowania wypasowego na stan gatunkowy roślinności.

Największą bioróżnorodność roślin stwierdzono na pastwiskach w Beskidzie Niskim. Utrzymuje się tam od 49 do 117 gatunków roślin. Szczególnie dużo gatunków określono na pastwiskach w Woli Piotrowej i w Puławach. Pastwiska obszaru Bieszczadów zawierają od 43 do 60 gatunków różnych roślin. Ruń pastwiskową okolic Przemyśla tworzy 35 gatunków a na Płaskowyżu Tarnogrodzkim od 26 do 38 gatunków roślin.

Szczegółowy wykaz gatunków roślin występujących na pastwiskach badanych miejscowości i ich cechy analityczno-użytkowe przedstawiają raporty, które przekazywane były do Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego w Rzeszowie w poszczególnych latach realizacji Programu.. Zbiorowiska różnicuje warstwowość, ilościowość i towarzyskość. W runi znajdują się gatunki o zróżnicowanej trwałości, zdolności konkurencyjnej i wartości użytkowej.

Wnioski:

1. Badane zbiorowiska roślinne terenów cennych przyrodniczo i krajobrazowo położone są w Beskidzie Niskim, Bieszczadach oraz na Pogórzu Przemyskim i na Płaskowyżu Tarnogrodzkim. Mają charakter pastwiskowy i są użytkowane systemem ekstensywnego wypasu przez różne gatunki zwierząt trawożernych.
2. W 2016 roku w monitorowanych zbiorowiskach terenów Beskidu Niskiego znaleziono od 29 do 48 gatunków roślin. W terenach Bieszczadów było od 23 do 31, w okolicach Przemyśla – 35, a na Płaskowyżu Tarnogrodzkim od 26 do 36 gatunków roślin. We wszystkich zbiorowiskach najliczniej reprezentowane są gatunki z grupy ziół i chwastów, wśród których znajduje się duże bogactwo roślin o cennych właściwościach prozdrowotnych.

3. W obrębie badanych terenów znaleziono dwa gatunki roślin częściowo chronionych (*Rozporządzenia Ministra Środowiska z dnia 9 października 2014 r. w sprawie ochrony gatunkowej roślin sprawdzono obecność gatunków cennych*). Są to: Centuria pospolita *Centaurium umbellatum Gilib.* występująca na pastwiskach w Woli Piotrowej oraz Pierwiosnka wyniosła *Primula elatior (L.) Hill.* występująca na pastwiskach w miejscowości Puławy i Świątkowa Wielka.
4. Prowadzony w latach 2012 – 2016 monitoring przyrodniczy zbiorowisk roślinnych na terenach cennych przyrodniczo i krajobrazowo jednoznacznie dowodzi korzystnego wpływu ekstensywnego użytkowania wypasowego na stan gatunkowy roślinności. Największą bioróżnorodność stwierdzono na pastwiskach w Beskidzie Niskim, gdzie znaleziono od 49 do 117 gatunków roślin. Wypas nie niszczy zbiorowisk o czym świadczy typowa dla runi pastwiskowej warstwowość oraz wyraźnie zróżnicowana ilościowość i towarzyskość roślin. W runi są obecne gatunki o różnej trwałości, zdolności konkurencyjnej i wartości użytkowej.

Realizacja programu Podkarpacki Naturalny Wypas wpływa znacząco na rozszerzenie innych działań związanych ze Strategią a realizowanych przez województwo. A to:

7.1 Promowanie niszowych, tradycyjnych i regionalnych surowców i produktów, pochodzących od zwierząt gospodarskich, w tym produktów wysokiej jakości

Promocję podkarpackiej żywności wysokiej jakości województwo prowadzi poprzez organizowanie przedsięwzięć promocyjnych min.:

- Wystawa podkarpackich produktów lokalnych pn. „Podkarpackie Regionalia”,
- Konkurs Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Realizacja zadania polega na przeprowadzeniu finału wojewódzkiego konkursu pn. „Nasze Kulinarne Dziedzictwo – Smaki Regionów”.
- Warsztaty dotyczące produkcji rolnej oraz zdrowej żywności dla dzieci i młodzieży,
- Kampanie promujące podkarpackie produkty rolno – spożywcze wysokiej jakości,
- Udział w targach krajowych promujących żywność wysokiej jakości ,
- dofinansowywanie produkcji i emisji cyklu audycji radiowych o tematyce związanej z rolnictwem, środowiskiem, produktami rolno – spożywczymi oraz działalnością związaną z promocją podkarpackiej żywności wysokiej jakości.
- organizację i współorganizację konkursów regionalnych, wojewódzkich, ogólnopolskich m.in. Targów Żywności Ekologicznej „Ekogala”, Nasze Kulinarne Dziedzictwo, Podkarpackie Smaki Myśliwskie, Festiwal Podkarpackich Produktów, Powidlaki, itp.
- organizację konkursu dla kół gospodyń wiejskich, rolników oraz przetwórców, m.in. „Najlepszy produkt regionalny i lokalny”.

7.2 Promowanie użytkowania ras rodzimych w gospodarstwach ekologicznych, agroturystycznych oraz ekstensywnych

- Prowadzenie doradztwa i szkoleń z w/w zakresu dla zainteresowanych rolników (PODR Boguchwała)
- Opracowywanie planów działalności rolnośrodowiskowych dla pakietu 7. Zachowanie zagrożonych zasobów genetycznych zwierząt w rolnictwie (PODR Boguchwała)
- Organizacja wystaw hodowlanych na których prezentowane są rodzime rasy zachowawcze – Regionalna Wystawa Zwierząt Hodowlanych w Boguchwale i Wystawa Rodzimych Ras Zwierząt w Rudawce Rymanowskiej
- Współorganizacja XXI Światowego Kongresu Hodowców Bydła Simentalskiego w dniach 22-27 sierpnia 2016 r.
- Podpisanie listu intencyjnego o współpracy i wymianie doświadczeń Województwa Podkarpackiego z Instytutem Zootechniki – Państwowy Instytut Badawczy realizującym projekt badawczy pt.: „Kierunki wykorzystania oraz ochrona zasobów genetycznych zwierząt gospodarskich w warunkach zrównoważonego rozwoju” finansowany przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach Strategicznego programu badań naukowych i prac rozwojowych „Środowisko naturalne, rolnictwo i leśnictwo” – BIOSTRATEG, w zakresie ekologii i ochrony zwierząt oraz ochrony dziedzictwa przyrodniczego zgodnych z założeniami Programu „Podkarpacki Naturalny Wypas II”.

12.1 Wspieranie tworzenia związków branżowych i rasowych oraz grup producenckich

- Zaktywizowanie procesu tworzenia grup producenckich będących istotnym czynnikiem wpływającym na rozwój gospodarczy sektora rolnego Województwa Podkarpackiego poprzez szkolenia informacyjne,
- Prowadzono doradztwo i szkolenia z zakresu możliwości zakładania grup producentów rolnych oraz pomoc w prawidłowym ich funkcjonowaniu. Pomagano rolnikom zakładać grupy producenckie oraz opracowywano plan działania grupy.
- Na terenie województwa podkarpackiego znajduje się 22 grup producentów rolnych specjalizujących się w produkcji żywca oraz produktów zwierzęcych.
- Pomagano również grupom producenckim zdobyć środki finansowe na funkcjonowanie inwestycje i rozwój.

12.2 Promowanie marki na produktach pochodzenia zwierzęcego bezpiecznych dla konsumenta

- Coroczna organizacja konkursu – „Najlepszy produkt regionalny i lokalny”(PODR Boguchwała),
- promowanie spożycia mięsa wołowego, pochodzącego z rodzimych ubojni, podczas różnych wydarzeń kulturalnych województwa, poprzez dofinansowywanie pokazów i degustacji tego mięsa (gulasze, pieczony byk, konkursy kulinarne podczas imprez)
- promowanie produktów tradycyjnych poprzez doradztwo i pomoc w uzyskaniu certyfikatów i znaków jakościowych

12.3 Promowanie uczestnictwa w systemach jakości produktów pochodzenia zwierzęcego

- Szkolenia informacyjnych wspierające zorganizowane produkcji wołowiny wysokowartościowej w województwie podkarpackim,
- kampania konsumencka oraz szkoleniowo promocyjna na temat chowu, hodowli i spożycia mięsa wołowego – Realizacja zadania objęła przeprowadzenie doradztwa na temat „rozbioru tuszy wołowej” i konkursu na temat produktów na bazie wołowiny, przygotowanie degustacji potraw z wołowiny oraz wydanie 500 ulotek z przepisami na potrawy z wołowiny.

13.1 Specjalistyczne szkolenia hodowców, producentów i służb doradztwa rolniczego

- Prowadzenie szkoleń z zakresu prawidłowej technologii produkcji zwierzęcej dla hodowców i producentów z woj. Podkarpackiego
- Organizacja Seminariów i konferencji wojewódzkich z zakresu produkcji zwierzęcej w których uczestniczyli hodowcy i producenci zwierząt oraz doradcy PODR , m.in.:
 - „Technologiczno- weterynaryjne aspekty produkcji trzody chlewnej”
 - „ Nowoczesne rozwiązania w produkcji mleka”
 - „ Aktualne zagadnienia w owczarstwie i koziarstwie”

13.3 Wspieranie inicjatyw społeczności lokalnych, kultywujących tradycję oraz wyrób produktów regionalnych i tradycyjnych

- Prowadzono szkolenia i doradztwo z tego zakresu.
- Promowanie na Wystawach i Targach produktów regionalnych i tradycyjnych . Wspieranie rolników producentów głównie z zakresu serowarstwa.
- Wyszukiwanie i pomoc we wpisie lokalnych produktów tradycyjnych na listę Ministerstwa Rolnictwa i Odnowy Wsi

14.2 Popularyzacja pozarolniczych funkcji zwierząt gospodarskich

- Prowadzenie szkoleń i doradztwa głównie dla właścicieli gospodarstw agroturystycznych oraz gospodarstw edukacyjnych,
- Promocja pozarolniczej działalności: Wystawa gołębi rasowych, królików, drobiu, i ptaków ozdobnych; Międzynarodowa Wystawa Psów Rasowych w Rzeszowie

14.3 Popularyzacja wiedzy o dobrostanie i zasadach dobrej praktyki rolniczej w hodowli i chowie zwierząt

- W doradztwie i szkoleniach przekazywanie dla zainteresowanych rolników informacji związanych z warunkami utrzymania poszczególnych gatunków zwierząt zgodnych z wymogami jakimi nakłada na nich UE. (PODR Boguchwała)

14.4 Promocja i popularyzacja ras rodzimych i konieczności ich ochrony

Dofinansowywanie imprez promujących województwo podkarpackie jako teren posiadający rozwijającą się hodowlę koni i bydła - ras charakterystycznych dla regionu w latach 2011 - 2017 w tym:

- Pożegnania Wakacji w Rudawce Rymanowskiej” połączona z Krajową Wystawą Bydła Simentalskiego oraz Regionalnym Czempionatem Konia Huculskiego

- Imprezy hodowlane - jeździeckie "Piknik z Konikiem Polskim" Wykonano i przygotowano prezentację dorobku kulturowego oraz osiągnięć i podjętych działań w dziedzinie turystyki konnej w ramach organizowanego pikniku .

- Regionalna Wystawa Koni Zimnokrwistych w Oleszycach,

- Międzynarodowa Wystawa Ogierów Zimnokrwistych w Zabajce – Realizacja zadania polegała na przygotowaniu i przeprowadzeniu kwalifikacji hodowlanej ogierów zimnokrwistych i konkursu zręczności powożenia podczas XII Międzynarodowej Wystawy w Zabajce.

- Udział hodowców i zwierząt hodowlanych z terenu Podkarpacia w Krajowej Wystawie Zwierząt Hodowlanych Polagra (dofinansowanie),

- Przygotowanie i wykonanie prezentacji dorobku kulturalnego oraz osiągnięć ludności zamieszkującej obszary wiejskie Województwa Podkarpackiego w ramach imprezy rolniczej Dni Otwartych Drzwi organizowanej w Podkarpackim Ośrodku Doradztwa Rolniczego w Boguchwale,

- Organizacja Regionalnej Wystawy Zwierząt Hodowlanych na której promowane są zwierzęta ras rodzimych oraz Wystawy Ras Rodzimych w Rudawce Rymanowskiej.

14.5 Promocja produktów tradycyjnych pochodzących od ras rodzimych

Podczas wszystkich imprez promujących produkty tradycyjne i regionalne podkreślane jest pochodzenie surowców z hodowli lokalnych. Szczególnie jest to widoczne podczas promocji spożycia produktów pochodzenia zwierzęcego w ramach Programu Podkarpacki Naturalny Wypas. W Programie uczestniczą w znacznej mierze zwierzęta pochodzące od ras rodzimych tj. bydła, owiec, kóz.